

O podobách *doli* (úmyslu) vo vede trestného práva

Anotácia: V tomto príspevku autor identifikuje viacero z podôb úmyslu, ktoré v minulosti mali, resp. stále majú, vo vede trestného práva svoje miesto. Tie totiž poskytujú možnosť ľahšieho uchopenia teoretických konštrukcií úmyselne spáchaných trestných činov: napriek tomu, že Trestný zákon umožňuje spáchanie trestného činu len formou priameho alebo nepriameho úmyslu, vnútorne jestvujú viaceré ich odtiene, ktoré vyplývajú z rozmanitosti životných situácií.

Kľúčové slová: úmysel, dolus subsequens, dolus antecedens, dolus determinatus, dolus indeterminatus, dolus alternativus, dolus cumulativus, dolus repentinus, dolus praemediatus, dolus generalis, dolus specialis, dolus coloratus, dolus directus, dolus indirectus, dolus eventualis.

Úvod

Latinský termín „*dolus*“ znamená podvod, klamstvo, zlomyseľnosť či faloš a je odvodený od slova „*doleo*“, ktoré sa doslovne prekladalo ako „utrpieť bolesť“ či „trápiť sa“.¹ Ako vidieť, jeho obsah je negatívne zafarbený. V oblasti teórie trestného práva sa po väčšine vykladá ako úmysel, a aj keď jeho všeobecné sfarbenie sa v nej čiastočne stráca, nedeje sa tak v celej šírke, keďže spáchanie trestného činu, zvlášť úmyselné, spoločnosť rozhodne nehodnotí ako pozitívne.

Pomerne jednotný základný význam pojmu „*dolus*“ vo vede trestného práva nekonzonuje s množstvom jeho prívlastkov, ktoré sa v priebehu jej dlhodobého vývoja objavili. Na tomto mieste sa preto pokúsime – v rámci možností – v sústredenejšej podobe postihnúť podstatu a hlavné črty tých podôb úmyslu, ktoré sú pre trestnoprávnu náuku najvýznamnejšie.

1 *DOLUS SUBSEQUENS* – *DOLUS ANTECEDENS*

Pri zavinení sa vyžaduje, aby vedomosť (prípadne jej možnosť) páchatel'a o tom, že môže spôsobom uvedeným v Trestnom zákone² porušiť alebo ohroziť chránený záujem, **časovo predchádzala** vykonaniu činu. Samozrejme, to isté platí aj o vôľovej zložke psychiky páchatel'a, pretože dodatočná vôľa – tzv. dolus subsequens, v starej náuke aj dolus superveniens³ – už spätne nemôže meniť tú vôľu, ktorá tu jestvovala pred vykonaním činu.

Môžeme uviesť príklad: osoba A svojou neopatrnosťou pri plnení pracovných úloh zasiahne kovovou tyčou kolegu B do hlavy tak nešťastne, že spôsobí smrteľný následok. Až sa osoba A spamätá, teší sa a myslí si: „dobré som urobil!“ Takéto dodatočné schválenie je pre trestnú zodpovednosť nerozhodné.

Uvedené platí pre každú formu zavinenia, rovnako pre priamy úmysel: aj preň je charakteristickejší skôr pendant *doli subsequentis*, t. j. dolus antecedens (predchádzajúci úmysel). V čase medzi pojatím úmyslu a samotným vykonaním činu však už nesmie dôjsť k jeho zmene, pretože v opačnom prípade sa uplatní zásada dolus antecedens non nocet.⁴ osoba A neznáša psov a pes osoby B sa zvykne túlať po obci. Osoba A premýšľala, ako sa psa zbaviť, a rozhodne sa použiť svoju poľovnícku pušku. Medzitým si však spomenie, že podobný prípad riešil sused, ktorý sa obrátil na obecný úrad. Osoba A preto na druhý deň

¹ *Dolus*. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <http://www.legal-latin.com/2014/09/dolus.html>.

² Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších zmien a doplnkov. Ak z kontextu textu nevyplynie čosi iné, uvedené paragrafy predstavujú ustanovenia tohto zákona. Aj paragrafy uvádzané v hranatých zátvorkách sú ustanoveniami tohto zákona.

³ Porov. MÍŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná i zvláštní*. Praha: Všehrd, 1934. s. 56.

⁴ Predchádzajúci úmysel neškodí.

zájde na obecný úrad a osloví starostu, aby sa o psa postaral. Keď sa vracia autom domov, zrazu mu pod kolesá vbehne inkriminovaný pes, pričom už nestačí ubrzdiť a pes je na mieste mŕtvy. Jeho predchádzajúci úmysel z pohľadu trestnej zodpovednosti za trestný čin poškodzovania cudzej veci bude úplne bez významu s ohľadom na zmenu vo sfére jeho psychiky.⁵

Z pohľadu doli subsequentis je do istej miery zaujímavé rozhodnutie R 106/1953,⁶ ktoré sa usiluje o určenie hraníc medzi spreneverou podľa [§ 213] a podvodom podľa [§ 221]. V ňom sa uvádza: „Ak páchatel' vylákal zverenie (vypožičanie) veci predstieraním, že ju v určitom čase vráti, hoci si ju chcel prisvojiť, nejde o spreneveru, ale o podvod. Trestný čin sprenevery predpokladá, že sa cudzia vec dostala do moci páchatel'a bez jeho úmyslu prisvojiť si ju proti vôli toho, kto mu ju zveril na určitý účel, a že až dodatočne páchatel' taký úmysel pojal a zverenú vec si skutočne prisvojil.“⁷

Pri trestnom čine sprenevery – na rozdiel od trestného činu podvodu – páchatel' pojal skutočne úmysel prisvojiť si cudziu vec až potom, ako mu túto vec vlastník zveril. Vo vzťahu k tradícii veci je tu teda páchatel'ov úmysel len ex post. No odovzdanie veci vlastníkom páchatel'ovi nie je súčasťou skutkovej podstaty sprenevery, teda ani súčasťou znakov, ktoré musia byť obsiahnuté páchatel'ovým úmyslom. § 213 predpokladá, že páchatel' si vec, ktorá mu už predtým bola zverená, prisvojí. A vo vzťahu k znakom skutkovej podstaty sprenevery – a toto nie nič iné je rozhodujúce – je tu páchatel'ov priamy úmysel i za uvedených okolností daný vopred, ex ante. Nejde tu teda o nijaký dolus subsequens.⁸

Platí podmienka nutnosti danosti zavinenia už v dobe činu aj pre nepriamy úmysel, ak jeho legálna definícia podmieňuje relevanciu uzrokovania pre prípad, ak páchatel' následok spôsobí? Odpoveď je kladná. Nepriamy úmysel musí byť prítomný pred vykonaním samého skutku.⁹ V opačnom prípade by šlo o aprobáciu nastúpenia následku až ex post, teda o akýsi druh tzv. následného úmyslu (dolus subsequens), ktorý nie je prípustný. V žiadnom prípade nie je možné vôľu pri nepriamom úmysle ponímať ako podmiennečnú (v nemeckej náuке sa nepriamy úmysel označuje tiež ako *bedingter Vorsatz*¹⁰ – podmienený úmysel), determinovanú výsledkom reálneho priebehu skutku. Podmiennečná nie je vôľa, ktorá tak či onak jestvuje, podmiennečné je samo nastúpenie či nenastúpenie následku v dôsledku páchatel'ovho konania, ktoré závisí od mnohých okolností vonkajšieho sveta. Túto podmiennečnosť si však subjekt uvedomuje vždy pred trestným činom a vždy tiež *ex ante* svojím uzročením aprobejuje prípadné spôsobenie následku.¹¹

2 DOLUS DETERMINATUS – DOLUS INDETERMINATUS

Dolus determinatus (určitý úmysel) predstavuje úmysel páchatel'a, ktorý svojou činnosťou chce spôsobiť určitý konkrétny následok či následky – napr. páchatel' chce usmrtiť konkrétnu osobu, na ktorú strieľa z revolvera.

Iné ponímanie doli determinati nachádzame u Friedreicha. Ten označil dolum determinatum ako nevyhnutný úmysel – úmysel orientovaný na nevyhnutnosť následku. Nevyhnutný úmysel je podľa neho daný nielen v prípade, ak ide o následok, na spôsobení ktorého páchatel'ovi záleží, ale aj v prípade následku, ktorému by sa páchatel' najradšej vyhol,

⁵ *Dolus subsequens, dolus antecedens*. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <http://www.lexexakt.de/glossar/dolussubsequens.php?disk=0>.

⁶ Zbierka rozhodnutí československých súdov.

⁷ HATALA, V. *Zavinenie v československom socialistickom trestnom práve*. Bratislava: VSAV, 1961. s. 87.

⁸ *Ibidem*. s. 88.

⁹ Primerane porov. POLÁČEK, František Dolus subsequens. In *Justiční listy*. roč. 1, č. 1/1947. s. 90.

¹⁰ *Vorsatz und Fahrlässigkeit*. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <http://www.jura-schemata.de/vorsatz-und-fahrl%EA4ssigkeit.htm>.

¹¹ *Op. cit.* sub 7. s. 101.

avšak svojou vôľou ho schvaľuje, keďže si uvedomuje nutnosť jeho nastúpenia. Ak Cajus priloží nabitú zbraň Sejovi k hrudníku s cieľom, aby ho usmrtil, chce ho usmrtiť, chce nevyhnutnosť. Ak niekto chce zapáliť nejaký dom a pritom si uvedomuje, že nevyhnutne požiar pohltí aj dom suseda (keďže ide o dvojdom), tak aj tento druhý následok je zahrnutý do dolo determinato. Tu teda dochádza k pomyselnej konkurencii doli determinati vzťahujúceho sa na požiar jedného domu s dolo determinato obsahujúcim požiar susedovho domu.¹²

Náprotivkom k dolo determinato považuje Friedreich dolum indeterminatum. Ním označuje úmysel, ktorý je orientovaný nie na nevyhnutnosť, ale len na obyčajnú možnosť. Uvádza príklad s pištoľníkom, ktorý chce vyskúšať dostrel svojej pištole. V diaľke vidí ľudí a zamieri na nich, nevediac, či zbraň dokáže zasiahnuť pomerne ďaleký terč, a už vôbec neistý tým, či výstrel spôsobí smrť. Úmysel pištoľníka sa vzťahuje na konanie, ktoré nevyhnutne nevedie k zásahu ľudí, a teda na konanie, ktoré vytvára len možnosť ich zásahu.¹³ Ak sa teda páchatel' odhodlal ku skutku, nech by z neho povstal z viacerých možných následkov ktorýkoľvek, vraví sa, že mal zlú myseľ (úmysel) neurčitú (dolos indeterminatus).¹⁴

Napokon Friedreich uvádza aj konkurenciu doli determinati s dolo indeterminato: ak páchatel' chce podpáliť niečí dom, no požiar susedného domu (tu už nejde o dvojdom) posudzuje iba ako možnosť, nie nevyhnutnosť. Prvý následok je nesený dolo determinato, druhý dolo indeterminato.¹⁵

Podľa inej mienky dolus indeterminatus je daný tam, kde páchatel'ova predstava o následku jeho činnosti je neurčitá. Ak je však páchatel'ova predstava takto nejasná, že neobsahuje podstatný znak niektorého trestného činu, nemožno vôbec rozprávať o úmysle v trestnoprávnom zmysle.¹⁶ Takýto dolus indeterminatus zrejme mohol jestvovať len tam, kde sa uznávala aj objektívna trestná zodpovednosť za následok. Vychádzalo sa z presvedčenia, že ak páchatel' chcel určitú činnosť, chcel rovnako aj následky touto činnosťou spôsobené.

V judikatúre sa vyskytol o. i. aj pojem tzv. neurčitého úmyslu: „Ide o tzv. neurčitý zlý úmysel, ktorý pre trestnú zodpovednosť úplne stačí, pretože vôľa účastníka smerovala k tomu, aby bol nápomocný páchatel'ovi, ktorý zamýšľa spáchať krádež, a to bez ohľadu na to, že pomocník nepoznal osobu poškodeného a ani predmet krádeže.“¹⁷ V porovnaní s dolo indeterminato tzv. neurčitý úmysel má **trestnoprávnu relevanciu**, pretože obsahuje podstatné znaky trestného činu, i keď tie nie sú detailne konkretizované.

3 DOLUS ALTERNATIVUS – DOLUS CUMULATIVUS

Dolus alternativus – alternatívny úmysel – nie je z hľadiska trestnej zodpovednosti závažný; páchatel' si uvedomuje určité skutočnosti, ale nemá o nich jednoznačnú predstavu. Vie, že vec, ktorej sa chce zmocniť, patrí osobe A alebo osobe B a je mu to ľahostajné.

¹² FRIEDREICH, J. B. *Zentralarchiv für die gesamte Staatsarzneikunde*. Erstes Heft. Regensburg: Verlag von Georg Joseph Manz, 1844. s. 275. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://books.google.sk/books?id=_Zs9AAAACAAJ&pg=PA275&dq=dolus+determinatus&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwjNs6H8yI7OAhWK1hQKHc8VBJoQ6AEIKzAC#v=onepage&q=dolus%20determinatus&f=false.

¹³ Ibidem. s. 276.

¹⁴ HAVELKA, M. Dolus neb zlá mysl. In *Právnik*. roč. 1, č. 6/1861. s. 306. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/books/reader?id= SXAzAQAAMAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=sk&pg=GBS.PA306>.

¹⁵ Op. cit. Sub. 12. s. 276.

¹⁶ Porov. KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské. (Část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 56.

¹⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky zo 6. 6. 1921, sp. zn. Kr I 622/20, Vážného zberka čís. 473.

V tomto prípade ide o priamy úmysel, pretože si uvedomil všetky rozhodujúce skutočnosti a pre ne sa aj rozhodol.¹⁸

Inú podobu doli alternativni zastával Feuerbach. Považoval ho (spolu s dolo eventualo) za podtyp doli indeterminati. Jeho dolo alternativo bolo vyčítané, že nie je možné rovnomerné alternatívne chcenie – napr. aby páchatel chcel súčasne iného iba zraniť a rovnako tiež usmrtiť a v tomto smere konať, súc si vedomý, že môže spôsobiť len niektorý z týchto následkov. Páchatel musí chcieť buď iba poraniť, alebo usmrtiť, počíta však aj s druhým následkom ako možným a schvaľuje ho pre prípad, že nastane (dolus eventualis). Feuerbachov názor, že dolus indeterminatus je možný v dvoch formách, preto nie je správny. V skutočnosti dolus indeterminatus = dolus eventualis.¹⁹

Prof. Kallab dolum eventualum považoval za špeciálny typ doli indeterminati: kým pri dolo indeterminato sa nejasnosť týka vedomostnej stránky, pri dolo eventualo vôľovej stránky.²⁰ Otázne je, do akej miery sa má na mysli nejasnosť vôľovej stránky. Zrejme sa tu myslí nejasnosť v tom smere, že páchatel nie je rozhodnutý pre ten-ktorý následok, avšak oba (či viaceré) svojou vôľou akceptuje.

Napokon o dolo alternativo sa náuka zmieňuje vtedy, ak páchatel s istotou predpokladá alebo aspoň s veľkou pravdepodobnosťou počíta, že svojím konaním naplní aspoň jednu z dvoch v princípe navzájom sa vylučujúcich skutkových podstát trestných činov, a keď s oboma alternatívami je minimálne uzrozmeneý. Príklad: páchatel uniká pred policajtom a jeho služobným psom, no má už posledný náboj. Vypáli ho smerom k obom, dúfajúc, že aspoň jedného z nich zastrelí, i keď vie, že posledný náboj môže zasiahnuť len jedného z nich.²¹

Náprotivkom k dolo alternativo je dolus cumulativus. Oba druhy spája konanie páchatela namierené proti rôznym právnym statkom, avšak pri dolo cumulativo páchatel pokladá za možné uskutočniť všetky ním predvídané následky. Ak by vo vyššie uvedenom prípade utekajúci páchatel použil zbraň s plným zásobníkom, počítal by so zasiahnutím oboch prenasledovateľov.²²

4 DOLUS REPENTINUS – DOLUS PRAEMEDIATUS

Dolus affectus/repentinus/impetus znamená úmysel, ktorý **nie** je vopred **premýšľaný** či **uváženeý** a má bezprostredný charakter (prenáhleý úmysel). Rozhodnutie spáchať trestný čin sa pri ňom vytvára bez rozvahy, t. j. bez schopnosti rozmýšľať pokojne, rozumne, múdro a premýšlene.

Presným opakom je *dolus praemediatus* (**vopred uváženeý** úmysel). V uhorskom trestnom práve (Trestný zákonník – zák. čl. V/1878) tieto typy úmyslov rozlišovali vraždu (§ 278 – „*Kto usmrtí človeka v úmysle vopred uváženeom, dopustí sa zločinu vraždy a nech je potrestaný smrťou*“²³) od zabitia (§ 279 – „*Kto úmyselne zabije človeka, dopustí sa, ak svoj*

¹⁸ Porov. op. cit. sub 16.

¹⁹ PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní. Díl všeobecný*. Praha: Spolek českých právníků: Všeherd, 1912. s. 93.

²⁰ Op. cit. sub 16.

²¹ ESSER, R., KREY, V. *Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 6. Auflage. Stuttgart: Kohlhammer, 2016.

marginálna poznámka č. 403. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete:

https://books.google.sk/books?id=od9tDAAAQBAJ&pg=PP1&dq=krey+esser+deutsches+strafrecht+allgemeine+r+teil&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwjL5MyJwI_OAhXDWRQKHeNeAwYQ6AEIHZAA#v=onepage&q=krey%20esser%20deutsches%20strafrecht%20allgemeiner%20teil&f=false.

²² Porov. KINDHÄUSER, U. *Skript zur Vorlesung Strafrecht AT*. s. 5. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete:

https://www.jura.unibonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Lehrstuehle/Kindhaeuser/Strafrecht_AT/s-at-14.pdf.

²³ RÁLIŠ, A. *Slovenské trestné zákony*. Bratislava: Iustitia, 1943. s. 37.

úmysel vopred neuvážil, zločinu úmyselného zabitia a nech je potrestaný trestnicou od desiatich do pätnástich rokov²⁴).

De lege lata sú významné najmä pre odlíšenie úkladnej vraždy (§ 144) a vraždy (§ 145), i keď dikcia Trestného zákona používa pojem **vopred uváženej pohnútky**. Nazdávame sa však, že z obsahového hľadiska v zásade zodpovedá pojmu vopred uváženej úmyslu.

Či pôjde o *dolum repentinum* alebo o *dolum praemediatum*, rozhoduje predovšetkým **časové hľadisko**: „Vopred uváženy úmysel predpokladá tiež uplynutie dostatočného času medzi rozhodnutím páchatel'a usmrtiť človeka a uskutočnením činu, aby páchatel' svoj čin a jeho následky v duševnom klúde rozvážil.“²⁵ Časové hľadisko však **netreba** preceňovať, pretože pri *dolo praemediato* nie je nevyhnutné, aby vôľa jestvovala dlhý čas pred vykonaním činu: dôležité je, aby čin **bol uváženy**. Dlhší čas medzi vykonaním činu a zlomyseľnou vôľou je zvyčajne indíciou *doli praemediati*, avšak v žiadnom prípade nepredstavuje meradlo hĺbky páchatel'ovej vôle. Čin môže byť naplánovaný počas hnevu a vykonaný po dlhom čase (premeditácia). Naopak, môže byť plánovaný dlho vopred, avšak vykonaný v hneve (impetuozita). Vedenie jasných hraníc medzi nimi je často veľmi náročné.²⁶

5 DOLUS GENERALIS – DOLUS SPECIALIS

V teórii nachádzame aj dvojicu *dolus specialis* a *dolus generalis*. *Dolus generalis* v staršej náuke predstavoval osobitnú formu úmyslu,²⁷ dnes sa zvykne označovať ako osobitný prípad skutkového omylu, konkrétnejšie ako osobitný prípad omylu v kauzálnom priebehu, a to zrejme od čias učenia Webera.²⁸

Nazdávame sa, že nie vždy musí byť preň charakteristický omyl, pretože *dolus generalis* obsiahne celý skutok v celistvosti (preto sa tento úmysel aj takto nazýva). Ak by došlo k odchýlke v kauzálnom priebehu a k omylu, ten musí byť nepodstatný, nevymykajúci sa z rámca hrubých rysov predstavovej zložky páchatel'a. Ak by ale bol omyl podstatný, presahujúci tieto hrubé rysy, konanie páchatel'a by bolo potrebné posúdiť podľa zásad skutkového omylu a vo väčšine prípadov by šlo o. i. aj o pokus trestného činu, keďže tomu je omyl vždy vlastným elementom.²⁹

V podobnom duchu bolo o *dolo generali* (i keď nie výslovne) vyjadrené aj jedno rozhodnutie: „Ak páchatel' zamýšľal spôsobiť inému ťažkú ujmu na zdraví a takáto ujma bola jeho činom spôsobená, hoci iným spôsobom, než si páchatel' predstavoval, je spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví kryté jeho úmyselným zavinením a páchatel' je zodpovedný za trestný

²⁴ Ibidem.

²⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky z 10. 6. 1933, sp. zn. Zm IV 298/33, Vážného zberka čís. 4740.

²⁶ DRAGE, G. *The Criminal Code of the German Empire*. London: Chapman and Hall, 1885. s. 54. [online]. [cit. 2017-05-13].

Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=8nt-LbBdM0IC&printsec=frontcover&dq=the+criminal+code+of+the+german&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwiP7dPX85DOAhUIP5oKHb2nDAQQ6AEIHDAAN#v=onepage&q=the%20criminal%20code%20of%20the%20german&f=false>.

²⁷ Porov. ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník: Komentář. I. §§ 1 – 139*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 208, pozn. 165. K staršej náuke o *dolo generalo* pozri tiež WAHLBERG, Wilhelm Emil. *Gesammelte kleinere Schriften und Bruchstücke über Strafrecht, Strafprozess*. Erster Band. Wien: Alfred Hölder, k. k. Universitätsbuchhandler, 1875. s. 57. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://archive.org/stream/gesammelteklein01wahlgoog/gesammelteklein01wahlgoog_djvu.txt. K inému pojatiu *doli generalis* ako úmyslu hromadnému a *doli specialis* ako úmyslu jednotnému pozri dielo cit. v pozn. 14, s. 310.

²⁸ WEBER In PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní. Díl všeobecný*. Praha: Spolek českých právníků: Všehrd, 1912. s. 93.

²⁹ K tomu porov. R 12/1990 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk. Rozsudok Najvyššieho súdu Československej socialistickej republiky zo 7. 12. 1988, sp. zn. 1 To 34/88.

čin ublíženia na zdraví podľa [§ 155 ods. 1]. Len v prípade, že by ťažká ujma na zdraví vznikla podstatne iným než zamýšľaným spôsobom, bolo by treba posúdiť konanie páchatel'a ako pokus trestného činu ublíženia na zdraví podľa [§ 14 ods. 1, § 155 ods. 1] v súbehu s trestným činom ublíženia na zdraví podľa [§ 157 ods. 1]. Takéto prípady však nemožno nikdy posúdiť len ako trestný čin ublíženia na zdraví podľa [§ 156 ods. 1, 3 – úmyselné spôsobenie ublíženia na zdraví s ťažším následkom – ťažkou ujmu na zdraví], pretože sa tým nevystihuje skutočnosť, že páchatel' mal úmysel spôsobiť ťažkú ujmu na zdraví.³⁰

Špeciálny úmysel (*dolus specialis*), rovnako ako *dolus generalis*, poznačil dlhodobý vývoj teórie trestného práva, čím jeho význam varioval. Trestnoprávna veda v období pred prijatím Trestného zákona č. 86/1950 Zb. spájala dolum speciale s konštrukciou skutkových podstát trestných činov, ktoré obsahovali formuláciu „v úmysle“, čiže vyjadrovali účel trestného činu. Táto náuka s ním pojila výlučne obmysel, ktorý vylučoval dolum eventualem. Podľa neskoršej – socialistickej – náuky však pre každý prípad skutkovej podstaty obsahujúcej znak „v úmysle“, tento znak nevyhnutne nepredstavoval vylúčenie doli eventualis.³¹

Tak podobne ani legálna definícia pokusu trestného činu obsahujúca zvrät „... v úmysle spáchať trestný čin“ (§ 14 ods. 1) nepredstavuje akýsi *dolus specialis*, ktorý by vylúčil možnosť dopustiť sa pokusu trestného činu v eventuálnom úmysle.³²

Špeciálny úmysel sa spomína aj v rozhodnutí Najvyššieho súdu Českej republiky pre rozlíšenie trestného činu vydierania a lúpeže: „Je vhodné upozorniť na pomer trestného činu vydierania podľa [§ 189] a trestného činu lúpeže podľa [§ 188]. Trestného činu lúpeže podľa [§ 188 ods. 1] sa dopustí ten, kto proti inému použije násilie alebo hrozbu bezprostredného násilia v úmysle zmocniť sa cudzej veci. Oba trestné činy sa zhodujú v znaku použitia násilia, nie však už v ďalších znakoch; pri trestnom čine lúpeže ide ďalej o hrozbu bezprostredného násilia, pri trestnom čine vydierania o hrozbu násilia alebo inej ťažkej ujmy. Rovnako sa oba trestné činy odlišujú aj v oblasti zámeru: trestný čin vydierania je v tomto smere širší (všeobecnejší) – nútenie, aby iný niečo konal, opomenul alebo trpel, trestný čin lúpeže je naproti tomu užší (špeciálny) – úmysel páchatel'a smeruje k zmocneniu sa cudzej veci. O trestný čin lúpeže podľa [§ 188 ods. 1] ide, ak páchatel' koná v úmysle zmocniť sa cudzej veci v bezprostrednej časovej nadväznosti na použité násilie. Ak však páchatel' použije násilie alebo hrozbu bezprostredného násilia v úmysle donútiť poškodeného, aby mu vydal vec niekedy v budúcnosti, ide o trestný čin vydierania podľa [§ 189 ods. 1]. Inými slovami je možné povedať, že o trestný čin lúpeže ide vtedy, ak má páchatel' úmysel zmocniť sa cudzej veci v bezprostrednej časovej nadväznosti na použité násilie alebo hrozbu bezprostredného násilia; o trestný čin vydierania pre zmenu vtedy, ak smeruje násilie k prinúteniu, aby poškodený niečo konal, aby ešte len zabezpečil vec, ktorú chce páchatel' dostať do svojej moci.“³³

Špeciálny úmysel (tzv. genocídny úmysel) je rozpracovaný aj náukou medzinárodného trestného práva.³⁴

³⁰ R 54/1977 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej socialistickej republiky zo 4. 11. 1976, sp. zn. 4 Tz 168/76.

³¹ Porov. op. cit. sub 7. s. 100.

³² Porov. op. cit. sub 7. s. 184.

³³ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 24. 9. 2003, sp. zn. 6 Tdo 862/2003.

³⁴ Bližšie SCHABAS, A. *William Genocide in International Law: The Crime of Crimes*. First edition. Cambridge University Press. 2000, s. 217. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://books.google.sk/books?id=pYptuRHDQPgC&printsec=frontcover&dq=schabas+crime+of+crimes&hl=s k&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=schabas%20crime%20of%20crimes&f=false.

6 *DOLUS COLORATUS*, *OBMYSEL* A *PROSTÝ ÚMYSEL*

Dolus coloratus – „prifarbený úmysel“ možno vnímať v dvoch rovinách. Na jednej strane predstavuje najvyšší stupeň priameho úmyslu, keď spáchanie toho-ktorého trestného činu je priamym cieľom, účelom (nemusí byť však konečným) páchatel'a (zvykne sa označovať aj ako obmysel, v nemeckej terminológii ako *Absicht*). Na druhej strane dotvára priamy úmysel špecifickým odtieňom v podobe zámeru, ako je to napr. v prípade lúpeže (§ 188), keď páchatel' použije násilie alebo hrozbu bezprostredného násillia v úmysle (so zámerom) zmocniť sa cudzej veci³⁵. V oboch rovinách, s ohľadom na vyššie uvedené, má tento úmysel veľmi blízko k dolo specialii, ak priam s ním nespĺva.³⁶

Už sme sa dotkli úmyslu, ktorý sa zvykne označovať ako obmysel, pri ktorom spáchanie trestného činu je priamym účelom páchatel'ovej činnosti na rozdiel od prostého úmyslu (v nemeckej terminológii *Vorsatz*), pri ktorom to tak nie je. V nezmernej škále úmyselného zavinenia obmysel stelesňuje najintenzívnejšiu kategóriu kladného vôľového vzťahu k trestnému skutku.³⁷ Navyše kým prostý úmysel sa vyznačuje priamou orientáciou na účel, na to, čo konajúci vykoná ako najbližšiu úlohu, obmysel je pre zmenu charakteristický nepriamou orientáciou vôle páchatel'a na predvídané následky svojho konania. Obmysel neoznačuje pritom púhe predvídanie následkov, ale skôr vôľové nasmerovanie na ne. Ak prostý úmysel je viac poznačený formálnym vzťahom medzi vôľou a jej objektom, obmysel je viacej poznačený obsahom takejto vôle.³⁸ Prostý úmysel a obmysel sa rozlišujú ani nie tak vedomostnou stránkou, ale hlavne vôľovou.³⁹ Dištinkcia tkvie aj v tom, že žriedlo účelu či medzicieľ'a sa u obmyslu nachodí priamo v trestnom skutku, zatiaľ čo účelové zameranie konania v prostom úmysle sa vymyká z rámca Trestného zákona – z hľadiska tohto zamerania dopustenie sa trestného skutku je len **indiferentnou zločkou**, resp. výhonkom páchatel'ovho konania.⁴⁰

7 *DOLUS DIRECTUS* – *DOLUS INDIRECTUS* – *DOLUS EVENTUALIS*

Konečne sa dostávame k (v trestnom práve) najpoužívanejším a najznámejším prívlastkom úmyslu – *directus* (priamy), *indirectus* (nepriamy) a *eventualis* (eventuálny). Nie je naším účelom podať o nich vyčerpávajúci výklad, ale skôr sa posnažíme uviesť niektoré aspekty spojené s ich terminologickým označením či niektoré ich základné spoločné alebo rozdielne črty vo vzájomnej konfrontácii.

Podľa názoru Tomáša Akvinského možno chcieť následok dvojakým spôsobom: priamo alebo nepriamo. Nepriamo (odtiaľ pojem nepriameho úmyslu) je následok chcený, ak bola chcená činnosť, ktorá bola príčinou následku.⁴¹ Toto učenie bolo prevzaté španielskym kanonikom Covaruviasom, ktorý položil teoretické základy o dolo *indirecto*.⁴² Na tomto mieste je ale potrebné upozorniť, že nejde o ekvivalent úmyslu, ktorý v súčasnosti

³⁵ Porov. *Rechtsterminologie Vokabel Strafrecht*, bod. 41. [online]. [cit. cit. 2017-05-13]. Dostupné na stiahnutie na internete: <https://www.studyrush.at/search/file?q=rechtsterminologie#file141>.

³⁶ Porov. ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákonik. Komentář. II, §§ 140 – 421*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 2808.

³⁷ UDVARDY, L. Zavinenie v novom Trestnom zákone. In *Právny obzor*. roč. 34, č. 2/1951. s. 147.

³⁸ WAHLBERG, W. E. *Gesammelte kleinere Schriften und Bruchstücke über Strafrecht, Strafprozess*. Erster Band. Wien: Alfred Hölder, k. k. Universitätsbuchhändler, 1875. s. 57. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete:

https://archive.org/stream/gesammelteklein01wahlgoog/gesammelteklein01wahlgoog_djvu.txt.

³⁹ *Ibidem*. s. 51.

⁴⁰ Porov. op. cit. sub 37.

⁴¹ Porov. POLÁČEK, F. Nepriamy úmysel podľa československého trestného práva. In *Právny obzor*. roč. 38, č. 10/1955. s. 603.

⁴² Pozri op. cit. sub 19, s. 92.

označujeme ako *dolus indirectus*. Súčasnému *dolo indirecto* zodpovedal skôr vtedajší *dolus eventualis*⁴³ a dnes sú tieto dva pojmy považované za synonymá označujúce ten istý typ úmyslu.

Pôvodný *dolus indirectus* viedol k objektívnej zodpovednosti,⁴⁴ keď okolnosti (väčšie zlo) mali za následok vyššiu trestnosť: nevyvrátiteľná prezumpcia *doli indirecti* dovoľovala považovať za úmyselné aj také trestné činy, ktoré vôbec neboli zavinené.⁴⁵

Pri súčasnom ponímaní *doli indirecti* spôsobenie následku (na rozdiel od priameho úmyslu – obmyslu) nie je priamym účelom či cieľom páchatel'a, ani nevyhnutným prostriedkom na dosiahnutie páchatel'om sledovaného iného cieľa (rozdielne od prostého úmyslu).

Orientácia páchatel'ovho zámeru je pri *dolo indirecto* namierená na úplne iný cieľ, ktorý chce dosiahnuť i na úkor spáchania trestného činu (to je pre zmenu spoločné s prostým úmyslom). Radšej by síce svoj cieľ dosiahol hladkým vývinom udalostí bez toho, aby mu v ceste stála nejaká obštrukcia (či už z pohľadu dosiahnutia jeho cieľa irelevantná, alebo nezlučiteľná – vylučujúca jeho dosiahnutie), no eventuálne s ňou (teda s možnosťou) počíta (odtiaľ tiež eventuálny úmysel) a napriek nej neodvráti pozornosť od sledovaného cieľa. Pri prostom úmysle si však uvedomuje nevyhnutnosť spáchania trestného činu na dosiahnutie svojho zámeru, pri *dolo indirecto* si uvedomuje možnosť dopustenia sa trestného činu pri dosahovaní svojho zámeru.

Uvedené však neznamená, že by páchatel' musel pre prípad prostého úmyslu predvídať nevyhnutnosť spáchania trestného činu svojím konaním; predvídanie sa vzťahuje na vzťah nevyhnutnosti medzi spáchaním trestného činu a dosiahnutím zámeru páchatel'a. Pri obmysle je priamosť nastúpenia následku vtesnaná do vôľovej stránky psychiky, pri prostom úmysle do vedomostnej stránky (z dôvodu uvedomenia nevyhnutnosti – porov. vyššie).

Pri nepriamom úmysle je, naopak, do vedomostnej stránky vtesnaná nepriamosť nastúpenia následku s ohľadom na páchatel'om sledovaný cieľ. Preto nepriamosť je (čo sa týka pojmu) najcharakteristickejším rysom, ktorý ho odlišuje od priameho úmyslu, pre ktorý je pre zmenu priamosť najvlastnejšou črtou.

Dolus indirectus je pojem vhodnejší než *dolus eventualis* aj so zreteľom na *dolo directo*, pretože základný rozdiel medzi priamym a nepriamym úmyslom nespočíva v eventuálnosti nepriameho úmyslu. Eventuálnosť sa spája s intelektuálnou stránkou psychiky páchatel'a. Páchatel' predpokladá minimálne dve základné možnosti, t. j. že následok spôsobí alebo nie. Avšak pravda aj pri *dolo directo* môžeme badať takéto predvídanie, i pri ňom stačí, ak intelektuálna stránka obsiahne možnosť (eventualitu) spôsobenia následku. Ak páchatel' ráta s nejakou možnosťou, ktorú nepokladá za jedínú možnú, nevyhnutne musí počítať aj s jej opakom. Keďže aj pri priamom úmysle stačí anticipácia eventuality spôsobenia následku, aj pri ňom vôľová sféra pokrýva obe možnosti spôsobenia následku.

Legálna definícia nepriameho úmyslu v Trestnom zákone [§ 15 písm. b)] schválenie (uzrozumenie) možnosti spôsobenia následku páchatel'om chce zdôrazniť jeho vôľu práve k tejto (zakázanej) možnosti. Definícia priameho úmyslu sa uchýľuje na zvýraznenie chcenia spôsobiť (zakázaný) následok, čo ale neznamená, že ak páchatel' pri priamom úmysle predvída eventualitu spôsobenia (zakázaného) následku, že jeho vôľa neobopína obe možnosti následku – zakázaný i dovolený. Kombinácia pojmov *dolus directus* – *dolus indirectus* teda **viac** zodpovedá ich skutočnému obsahu než kombinácia *dolus directus* – *dolus eventualis*.

⁴³ K pojmovému odlišeniu *dolus indirectus* vs. *dolus eventualis* pozri tiež ŠARGORODSKIJ, M. D. *Vina a trest v sovětském trestním právu*. Překlad Jaroslav Pauk. Vydání první. Brno: Rovnost, 1946. s. 19. pozn. 16.

⁴⁴ Preto ho niektorí autori nepovažovali za formu zavinenia, bližšie pozri POLÁČEK, F. Úmysl eventuální. In *Justiční listy*. 1948, roč. 2, č. 2, s. 43.

⁴⁵ Op. cit. sub 7, s. 163 – 164.

Záver

Plejáda uvedených podôb úmyslu ilustruje pestrú paletu jeho najrôznejších ponímaní, ktoré ponúka veda trestného práva. Niektoré z podôb úmyslu sú už zabudnuté v čase, iné pre zmenu používajú niekdajšie označenie, lež s úplne iným významom. Domnievame sa, že ich jemnejšie rozlišovanie nemá len rýdzo teoretický, právnovedný charakter, ale že predstavuje užitočnú pomôcku, ktorú je možné využiť aj v právnej praxi. Dôkazom toho sú i v texte uvádzané rozhodnutia súdov, ktoré nimi aktívne operujú.

Literatúra

- Dolus subsequens, dolus antecedens*. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <http://www.lexexakt.de/glossar/dolussubsequens.php?disk=0>.
- Dolus*. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <http://www.legal-latin.com/2014/09/dolus.html>.
- DRAGE, G. *The Criminal Code of the German Empire*. London: Chapman and Hall, 1885. 365 s. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?id=8ntLbBdM0IC&printsec=frontcover&dq=the+criminal+code+of+the+german&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwiP7dPX85DOAhUIP5oKHb2nDAQQ6AEIHDA#v=onepage&q=the%20criminal%20code%20of%20the%20german&f=false>.
- ESSER, R., KREY, V. *Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 6. Auflage. Stuttgart: Kohlhammer, 2016. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://books.google.sk/books?id=od9tDAAAQBAJ&pg=PP1&dq=krey+esser+deutsches+strafrecht+allgemeiner+teil&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwjL5MyJwI_OAhXDWRQKHeNeAwYQ6AEIHZA#v=onepage&q=krey%20esser%20deutsches%20strafrecht%20allgemeiner%20teil&f=false.
- FRIEDREICH, J. B. *Zentralarchiv für die gesamte Staatsarzneikunde*. Erstes Heft. Regensburg: Verlag von Georg Joseph Manz, 1844. 640 S. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://books.google.sk/books?id=_Zs9AAAACAAJ&pg=PA275&dq=dolus+determinatus&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwjNs6H8yI7OAhWK1hQKHc8VBJoQ6AEIKzAC#v=onepage&q=dolus%20determinatus&f=false.
- HATALA, V. *Zavinenie v československom socialistickom trestnom práve*. Bratislava: VSAV, 1961. 272 s.
- HAVELKA, M. Dolus neb zlá mysl. In *Právnik*. roč. 1, č. 6/1861 s. 301 – 310. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <https://play.google.com/books/reader?id=SXAZAQAAMAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=sk&pg=GBS.PA301>.
- KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské. (Část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. xviii. 337 s.
- KINDHÄUSER, Urs. *Skript zur Vorlesung Strafrecht AT*, 5 s. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://www.jura.unibonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Lehrstuehle/Kindhaeuser/Strafrecht_AT/s-at-14.pdf.
- MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní*. Praha: Všehrd, 1934. 414 s.
- POLÁČEK, F. Dolus subsequens. In *Justiční listy*. roč. 1, č. 1/1947. s. 90.
- POLÁČEK, F. Nepriamy úmysel podľa československého trestného práva. In *Právny obzor*. roč. 38, č. 10/1955. s. 600 – 613.

- POLÁČEK, F. Úmysl eventuální. In *Justiční listy*. roč. 2, č. 2/1948 s. 43.
- PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní. Díl všeobecný*. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1912. 249 s.
- RÁLIŠ, A. *Slovenské trestné zákony*. Bratislava: Iustitia, 1943. 453 s.
- Rechtsterminologie Vokabel Strafrecht*. [online]. [cit. 2017-05-13] Dostupné na internete: <https://www.studyrush.at/search/file?q=rechtsterminologie#file141>.
- SCHABAS, A. William. *Genocide in International Law: The Crime of Crimes*. First edition. Cambridge University Press, 2000. 625 s. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://books.google.sk/books?id=pYptuRHDQPgC&printsec=frontcover&dq=schabas+crime+of+crimes&hl=sk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=schabas%20crime%20of%20crimes&f=false.
- ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník. Komentář I, §§ 1 – 139*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, xvi. 1287 s. ISBN 978-80-7400-109-3.
- ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník. Komentář II, §§ 140 – 421*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, xiv. s. 1289 – 3285. ISBN 978-80-7400-178-9.
- ŠARGORODSKIJ, M. D. *Vina a trest v sovětském trestním právu*. Překlad Jaroslav Pauk. Vydání první. Brno: Rovnost, 1946. 89 s.
- UDVARDY, L. Zavinenie v novom Trestnom zákone. In *Právny obzor*. roč. 34, č. 2/1951. s. 140 – 160.
- Vorsatz und Fahrlässigkeit*. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: <http://www.jura-schemata.de/vorsatz-und-fahrl%4essigkeit.htm>.
- WAHLBERG, W. E. *Gesammelte kleinere Schriften und Bruchstücke über Strafrecht, Strafprozess*. Erster Band. Wien: Alfred Hölder, k. k. Universitätsbuchhändler, 1875. 302 s. [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné na internete: https://archive.org/stream/gesammelteklein01wahlgoog/gesammelteklein01wahlgoog_djvu.txt.

Rozhodnutia súdov

- R 12/1990 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk. Rozsudok Najvyššieho súdu Československej socialistickej republiky zo 7. 12. 1988, sp. zn. 1 To 34/88.
- R 54/1977 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej socialistickej republiky zo 4. 11. 1976, sp. zn. 4 Tz 168/76.
- R 106/1953 Zbierky rozhodnutí československých súdov.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky z 10. 6. 1933, sp. zn. Zm IV 298/33, Vážného zbierka čís. 4740.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky zo 6. 6. 1921, sp. zn. Kr I 622/20, Vážného zbierka čís. 473.
- Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky z 24. 09. 2003, sp. zn. 6 Tdo 862/2003.

Právne predpisy

- Trestný zákonník – zák. čl. V/1878 (uhorský).
- Trestný zákon č. 86/1950 Zb. (československý).
- Trestní zákon č. 140/1961 Sb. (český).
- Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. (slovenský).

Keywords: intent, *dolus subsequens*, *dolus antecedens*, *dolus determinatus*, *dolus indeterminatus*, *dolus alternativus*, *dolus cumulativus*, *dolus repentinus*, *dolus praemediatus*, *dolus generalis*, *dolus specialis*, *dolus coloratus*, *dolus directus*, *dolus indirectus*, *dolus eventualis*

Summary

The intent (Latin: *dolus*) is one of two basic forms of criminal fault. The Slovak Criminal Code regulates the direct and the indirect intent, however, it does not name them explicitly. In the jurisprudence of criminal law we can find other forms of the intent that have been crystallized in the course of time. Some of them may be helpful in the distinction between the basic forms of the intent defined by the Criminal Code, some may also indicate the perpetrator's non-liability. It is not common for the forms of the intent to be presented in Slovak professional papers in a more specific manner at one place. This article aspires to reach this place.

JUDr. Milan Boroš
externý doktorand
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
e-mail: boros.official@gmail.com

Recenzent: JUDr. Ladislav Balún